

MA'NAVIY BARKAMOL SHAXSNI SHAKLLANISHIDA OILANING O'RNI

Shixnazarov Behruz Bahrom o'g'li
O'zbekiston davlat konservatoriyasi 2- bosqich magistri,
K.O.Matnazarova
Qo'qon universiteti "Ta'lim" kafedrasida
dosenti p.f.f.d (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada oila uning jamiyatda tutgan o'rnini, bola tarbiyasida oilaning va ota-onaning vazifalari, ota – onaning bir – biriga munosabati, oilada kattalarning muomala madaniyati, tarbiya jarayonida bolaning shakllantirishi va rivojlantirishi hamda oilada bolani tarbiyalashda uchraydigan xatoliklarni oldini olish haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Oila, ota-ona, farzand, bola tarbiyasi, oilada o'zaro hurmat, ta'lim, tarbiya, axloq muhit, ma'naviyat

Oila – an'anaviy tarbiyaning asosiy instituti bo'lib hisoblanadi. Bola yoshlik davrida oilada olgan ta'lim – tarbiyasini butun umri davomida saqlab qoladi. Bola hayotini asosiy qismini oilada o'tkazadi, o'zining ta'sir kuchiga ko'ra hech qanday tarbiya vositasi oila bilan bellasha olmaydi. Oilada bola shaxsini asoslari tarkib topdiriladi maktabga borganda esa bola shaxs sifatida shakllangan bo'ladi.

Oila bolalarga insoniy va salbiy ta'sir etish omili bo'lishi mumkin. Bola shaxsiga ijobiy ta'sir etish shundan iboratki, oilada bolaga eng yaqin insonlardan - ota-ona, buvi, buva, aka, opalardan tashqari hech kim ulardek bolani yaxshi ko'rib, u haqida qayg'urmaydi. Shu bilan birga bola shaxsini shakllantirishga, ularga tarbiya berishda oila salbiy ta'sir ham ko'rsatishi mumkin.

Oila – bu o'ziga xos jamoadir u tarbiyada asosiy o'ringa egadir. Oilani o'ziga xos tarbiyaviy ahamiyatini hisobga olgan holda, oilani bolaga ijobiy ta'sirini oshirib, salbiy ta'sirini kamaytirish zarur. Buning uchun esa tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan, ichki oilaviy ijtimoiy-psixologik omillarni aniq belgilash lozim. Bolani tarbiyasida asosiysi ota-ona bilan bola o'rtasida qalban yaqinlikka va axloqiy bog'likka erishishdir. Ota-onalar hech qachon tarbiya jarayonini o'z xoliga tashlab qo'ymasligi kerak, ayniqsa katta bo'la boshlagan bolani o'z xoliga tashlab qo'ymasligimiz kerak. Bola oilada birinchi hayotiy tajribani o'rganadi, kuzatadi va o'zini turli xil vaziyatlarda qanday tutish kerakligini o'rganadi.

Biz bolani nimaga o'rgatsak uni aniq, hayotiy misollar bilan mustaxkamlash kerak, bola kattalarni aytgan gaplari amalda ham bir xil bo'lishini ko'rishi kerak. (masalan: agar bola har kuni ota-onasi tomonidan yolg'on gapirish mumkin emasligini eshitsa-yu, lekin ota-ona o'zi sezmaganda bu qoidaga rioya qilmasa, bola tarbiyasi darz ketadi). Har bir ota-ona farzandlarida o'zlarni davomchilarini ko'radi. Farzandlarini o'zlari xoxlagan inson bo'lishlarini istaydi.

Har doim ota-onalar qaror qabul qilishda birinchi o'ringa o'zlarini qarashlarini emas, balki bolaga foyda keltirishni o'ylashlari kerak. Kattalar va bolalar o'rtasidagi muloqotda quyidagilarga amal qilish lozim.

1. Bolani qanday bo'lsa, shunday holda qabul qilish kerak.
2. Kattalar bolalar ko'zi bilan muammolarga qarashlari va ularning holatlarini his qilishlari kerak.

Agar bola ota-onalarni xohish va istaklariga mos bo'lsa, ya'ni yaxshi o'qisa, a'lo xulqli bo'lsa yoki aksincha ota-onalarni talabalariga javob bermasa, bunda bolalarni ota-onalar o'zlaridan uzoqlashtiradilar va ularni munosabatlari yomon tomonga o'zgarib boradi.

Bu esa sezilarli qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, bola ota-onalariga ularni mehribonliklariga ishonmaydi.

Ayrim oilalarda bolaning fikrlari ota-ona tomonidan umuman qabul qilinmaydi. Ular bolaga nisbatan befarq bo'ladilar va uni o'zlaridan itaradilar (masalan: ichkilikka berilgan oila). Lekin yaxshi tinch oilalarda ham bolaga nisbatan befarqlik holatlari uchraydi (masalan: kutilmagan farzandni tug'ilishi, ona chiroyli lekin qizi hunuk bu esa onani g'ashiga tegadi).

Oilada bolani tarbiyalashda uchraydigan xatoliklar turli tumandir. Ular orasida keng tarqalganlaridan biri ota-onalarning xaddan tashqari obro'talabliklari, xukmronlikka intilishlaridir. Bolaning har bir qadami nazorat ostiga olinsa, uning xulqidagi mustaqillik yo'qqa chiqariladi. Bolada o'z kuchiga va imkoniyatlariga ishonch yo'qoladi. Ichki istak va intilishlari shakllanmasdan qo'rqish, itoat qilish talablari kuchayib boradi. Oilaviy tarbiyadagi xatolikning turlaridan yana biri, bolalarning erka bo'lishi, ularga nisbatan biror talabning yo'qligi bilan bog'liq. Bu xolda ota-onalar ba'zan bolalarning imkoniyatlariga yetarli baho berishmay va ularning ko'pgina ishlarini o'zlari bajarishadi. Natijada bolada mustaqillik, mehnat qilish ishtiyoqi, topshirilgan ishga ma'suliyat xissi rivojlanmaydi. Bola o'z ishini tanlay olmaydi, uni oxirigacha yetkaza olmaydi, erksiz bo'lib qoladi.

Bolalarni oiladagi tarbiyasidagi xatolarning bir turi ona yoki ota, buvi, buva va boshqalar tomonidan tarbiyada yagona talabalarning yo'qligidir. Bunday oilalarda bolalar kattalarning qarama-qarshi fikrlariga moslashishga harakat qiladi. Bu esa bolada ikkiyuzlamachilik. xushomadgo'ylik kabi salbiy xislatlarning shakllanishiga sabab bo'ladi. Oilada bola shaxsini shakllantirishda oila boshliqlari bilan bolalarning o'zaro yaxshi munosabati, xonadon kattalariga hurmat, e'tibor, oiladagi bolalarning o'zaro munosabatlari, ota-onaning bolalar tarbiyasiga barobar jonkuyarligi, oilada o'rnatilgan to'g'ri tartib va yaxshi odatlar, ota-onaning mehnatga, ijtimoiy hayot xodisalariga to'g'ri munosabatda bo'lishlari muhimdir. Bola tarbiyasida ota - onaning bir - biriga munosabati, o'zlarini tuta bilishlari muhimdir, oilada muomalaning barcha qoidalariga amal qilinishi lozim. Kattalarga hurmat, kichiklarni avaylash, bir -biriga mehribonlik, ayniqsa ayollarni izzat qilish odatga, qoidaga aylanib borishi kerak.

Bolalarga onani hurmat qilishni, unga mehribon bo'lishni o'rgatish otaning muhim vazifasi. Odatda o'g'il bola otasiga, qizlar esa onasiga o'xshashga, ulardagi yaxshi xislatlarni o'ziga singdirishga harakat qiladi. Ota ham, ona ham, bolani tarbiyalashga o'z xissalarini qo'shadilar.

Ona g'amxo'r, mehribon, ko'ngilchan bo'lsa, ota - kuch qudrat, jasurlik, qattiqqo'llik, bolaning aqliy va jismoniy rivojlanishi uchun qayg'ursa, ona - yurish - turish, muomala, xis to'yg'u, nafosat uchun tashvishlanadi.

Ota- ona bolaning aqliy, axloqiy jismoniy kamoloti uchun baravar javobgar, chunki, ularning birdan - bir maqsadi shaxsni tarbiyalashga qaratilgandir.

Bola shaxsini shakllanishida sog'lom oilaviy muhit katta ahamiyatga egadir. Oilada ota - onalar o'rtasidagi o'zaro hurmat, ishonch va vafo - sadoqat bolalar quvnoq, xushchaqchaq o'sishlariga, normal tarbiyalanishlariga, xonadonda sog'lom muhit yaratilishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Oila a'zolari bir- birlari bilan hurmatini o'rniga qo'yishlari, bir - birlari uchun jon kuydirishlari, yaxshi munosabatda bo'lishlari kerak. Oilada hamisha samimiyat va ko'tarinki rux hukmron bo'lsa, oila a'zolarining kayfiyatiga ijobiy ta'sir etadi.

Qaysi oilada noxaqlik, qo'pollik, do'q po'pisa, asabiylik, hukmron ekan, unda xalovat ham bo'lmaydi. Oiladagi arzimagan janjal ham dastavval bolalarning psixik xolatiga ta'sir qiladi, ularda yomon odatlar xosil bo'lishiga olib keladi. Bolalar ulg'aygach, ular ham qush uyasida ko'rganini qiladi qabilida ish tutishadi.

Xulosa qilib aytganda oilada ota – ona bir – birini hurmat qilishi, farzand oldida oilaviy nizolarni keltirib chqarmasligi, iloji boricha bola yo'q vaqtida o'zaro nizolarni bartaraf etishlari shart. Bolaning o'sib- ulg'ayib borishida oila muhiti, ota – ona, kattalarning ozaro munosabati, atrof – muhit juda katta ta'sir qiladi. Oiladagi totuvlik, hamjixatlilik, o'zaro hurmat va yordam, shirinsuxanlilik, mehnatsevarlilik va to'g'rilik bolaga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurauf Fitrat. "Oila va oilani boshqarish tartiblari" Toshkent.: 1999 yil.
2. Otavaliyeva O', Irisboeva M. "Oilaviy tarbiyada milliy qadriyatlardan foydalanish" Samarqand.: 2009 yi
3. To'raeva O. "Oilada bola tarbiyasi". Toshkent.: 1999 yi
4. Ochilov Safo "Mustaqillik ma'naviyati va tarbiya asoslari" Toshkent.: 1995 yil.
5. Inomova M. "Oilada bolalarni ma'naviy- axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanish" Toshkent.: 1995 yil.